

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Особливості мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку
з розладами аутистичного спектра

Виконала: здобувач освіти групи СОБ(л)-4(1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Зеленська Альона Юріївна
Керівник: Клочкова Ю.В.
Рецензент: Докучина Т.О.
Нормоконтроль: ____ Владислав ГАНІМАНОВ

Запоріжжя
2025 р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 52 с., 5 табл., 1 рис., 61 джерело.

Об'єкт дослідження – розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Мета роботи – виявлення особливостей мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Методи дослідження:

а) теоретичні: аналіз наукових джерел із досліджуваної проблеми та результатів практичних досліджень з даної проблеми: узагальнення та систематизація теоретичних та емпіричних даних;

б) емпіричні:

дослідження лексичної складової мовлення: методики В. Макарової «Підбір синонімів», «Підбір антонімів», «Вміння вигадувати нові слова»;

дослідження граматичної складової мовлення: методики Є. Соботович «Узгодження прикметників з іменниками», «Вживання іменників у різних відмінках».

в) математико-статистичні (процедура кількісної та якісної обробки даних).

Необхідність дослідження особливостей мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра є об'єктивною потребою сучасної спеціальної педагогіки та логопедії. Визначення специфіки порушень, рівня сформованості мовленнєвої функції, потенціалу до її розвитку та шляхів подолання труднощів відкриває можливості для розробки ефективних індивідуалізованих корекційно-розвивальних програм.

**РОЗЛАДИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА, МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК,
СЛОВНИКОВИЙ ЗАПАС.**

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Мовлення є ключовим психічним компонентом, який відіграє важливу роль у забезпеченні дитини знаннями, уміннями та навичками, необхідними для успішної навчальної діяльності. В умовах сучасного інформаційного перенасичення від дитини очікується активна вербальна участь, що охоплює сприйняття навколишньої реальності (фонематичне сприйняття), її осмислення (перетворення у внутрішнє мовлення), запам'ятовування (формування словникового запасу) і подальше практичне застосування (звукове й граматичне оформлення).

Крім цього, особливого значення набуває розвиток комунікативних здібностей, які сприяють інтеграції дитини у соціальний простір. Недостатня готовність до мовленнєвої взаємодії у дітей із розладами аутистичного спектра впливає як на якість засвоєння освітньої програми у спеціалізованих навчальних закладах, так і на їхні стосунки з однолітками та близьким оточенням. Проведений теоретичний аналіз питання дає змогу визначити різні групи дітей з аутистичним спектром розладів і дослідити особливості розвитку їх мовлення залежно від ступеня та складності порушень.

Мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра має специфічні особливості, зумовлені порушеннями комунікації, соціальної взаємодії та сенсорної обробки інформації. Такі діти можуть мати затримку розвитку мовлення, ехололію, труднощі у розумінні зверненого мовлення та використанні мови в соціальних ситуаціях. Формування мовленнєвих навичок у них залежить від рівня когнітивного розвитку, індивідуальних особливостей та застосування корекційно-розвивальних методик.

За останні десятиліття в Україні спостерігається значне зростання інтересу до вивчення аутизму та аутистичних проявів. Це знайшло своє відображення у численних наукових дослідженнях, проведених провідними

фахівцями в галузі спеціальної педагогіки, психології, психіатрії, медицини та генетики. Зокрема, вагомий внесок у дослідження цієї проблематики зробили такі вчені, як Н. Бєлова[4], В. Бондаренко [7], Т. Борисова [9], Л. Волкова [13], О. Довгань [19], Н. Жукова [21], О. Кравченко [26], І. Ярмош [47] та інші.

У своїх роботах вони приділили увагу аналізу причин виникнення аутизму, удосконаленню методів його діагностики та диференціації від інших порушень. Вчені дійшли спільної думки, що основним бар'єром для успішної соціальної адаптації дітей із розладами аутистичного спектра є мовленнєві порушення. Вони виявляються у відставанні мовленнєвого розвитку, відсутності або обмеженості виразного мовлення, слабкій цілеспрямованості мовленнєвої діяльності та низькій мотивації до встановлення комунікації з іншими.

Мовлення є основним засобом пізнання, мислення та передачі досвіду. Воно не лише слугує інструментом спілкування, а й є важливою умовою формування особистості дитини, її когнітивного розвитку, емоційної саморегуляції та здатності до соціальної інтеграції. Завдяки мовленню дитина навчається розуміти світ, узагальнювати інформацію, формувати уявлення про взаємозв'язки між явищами, спілкуватися з однолітками та дорослими, а також висловлювати власні потреби, почуття й думки. Саме через мовлення дитина вступає у світ соціальних ролей і правил, починає засвоювати культурні норми, взаємодіяти з довкіллям та розвивати здатність до самовираження.

Це обґрунтовує вибір теми дослідження: «Особливості мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра». Актуальність теми зумовлена тим, що саме мовленнєва недостатність у дітей із РАС часто є першою ознакою порушення їх психічного розвитку, яка звертає на себе увагу батьків, педагогів та фахівців. Мовленнєві порушення у цій категорії дітей мають не лише кількісний, а й глибокий якісний характер: мовлення може бути нецілеспрямованим, ехолоалічним, або повністю відсутнім; часто не виконує комунікативної функції, а його засвоєння ускладнюється слабкою мотивацією до спілкування, обмеженим інтересом до оточуючих та

порушенням сенсорного сприйняття. Такі труднощі у мовленнєвій сфері унеможливають повноцінну соціалізацію дитини, її включення в колектив, засвоєння знань і навіть формування базових навичок самообслуговування, що значно впливає на якість життя не лише самої дитини, а й її родини.

Необхідність дослідження особливостей мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку з РАС є об'єктивною потребою сучасної спеціальної педагогіки та логопедії. Визначення специфіки порушень, рівня сформованості мовленнєвої функції, потенціалу до її розвитку та шляхів подолання труднощів відкриває можливості для розробки ефективних індивідуалізованих корекційно-розвивальних програм. Окрім того, глибоке розуміння характеру мовленнєвих труднощів у дітей з аутизмом дозволяє вибудувати стратегії педагогічного супроводу, які будуть спрямовані не лише на розвиток мовлення як функції, але й на формування мотивації до комунікації, здатності до емоційного реагування та участі в соціальному житті. Таким чином, дослідження цієї теми має вагоме наукове, практичне та соціальне значення.

Метою дослідження є виявлення особливостей мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Основними завданнями дослідження є:

- 1) Проаналізувати наукові підходи до вивчення мовленнєвого розвитку дітей з розладами аутистичного спектра;
- 2) Оцінити стан сформованості лексичної та граматичної складової мовлення дітей з розладами аутистичного спектра;
- 3) Розробити методичні рекомендації для вчителів-логопедів щодо ефективної роботи з дітьми старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Об'єкт дослідження – розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Предмет дослідження – особливості лексичного та граматичного складу мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Дослідження базується на наукових працях у сфері спеціальної педагогіки, логопедії, дитячої психології та неврології. Зокрема, враховуються концепції мовленнєвого розвитку Л. Виготського, В. Башиної, К. Островської, Т. Скрипник та інших науковців, які досліджували особливості розвитку мовлення дітей з порушеннями комунікації.

Методи дослідження. У роботі застосовано комплексні методи дослідження: аналіз наукової літератури, теоретичні та емпіричні методи дослідження. Теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення) застосовувалися для вивчення наукових джерел щодо особливостей мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра, а також для обґрунтування основних понять і підходів до дослідження. Емпіричні методи дослідження були спрямовані на виявлення актуального стану мовленнєвого розвитку у дітей з РАС та визначення його специфічних проявів.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося у двох закладах дошкільної освіти: заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 144 «Запорожець» Запорізької міської ради та спеціальний заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 179 «Золотий півнік» Запорізької міської ради. В дослідженні брали участь вихованці старших дошкільних груп.

Практичне значення результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути використані у корекційно-розвивальній роботі з дітьми, які мають РАС, для вдосконалення методичних рекомендацій педагогам та логопедам.

Структура дослідження: бакалаврська робота складається зі змісту, вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел – 51. Загальний обсяг дослідження складає 51 сторінку. Дослідження містить 5 таблиць, 1 рисунок.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу наукової літератури з психології, дефектології, логопедії та спеціальної педагогіки було з'ясовано, що розлади аутистичного спектра мають гетерогенний характер, що обумовлює широкий діапазон порушень мовлення – від повної відсутності мовлення до труднощів у його соціальному застосуванні.

У ході дослідження проаналізовано наукові підходи до вивчення мовленнєвого розвитку дітей з розладами аутистичного спектра. З'ясовано, що серед науковців переважає мультидисциплінарний підхід до вивчення цієї проблематики, в якому поєднуються психолінгвістичні, нейропсихологічні, педагогічні та медичні перспективи. Визначено, що мовленнєвий розвиток дітей з РАС розглядається як тісно пов'язаний із загальним когнітивним функціонуванням, особливостями сенсорної інтеграції, соціальною мотивацією та емоційною регуляцією.

Було охарактеризовано основні механізми мовленнєвих порушень при РАС, серед яких особливо важливими є порушення соціальної взаємодії, імітації, сприйняття вербальних стимулів, а також знижена мотивація до комунікації.

У рамках дослідження також вивчено вплив когнітивних та соціальних факторів на розвиток мовлення у дітей з РАС. Установлено, що когнітивні чинники, зокрема пам'ять, увага, зорово-просторове мислення відіграють важливу роль у формуванні мовленнєвих навичок. Водночас соціальні фактори, такі як якість взаємодії з дорослими, наявність цілеспрямованої мовленнєвої стимуляції, залученість до спільної діяльності та емоційний фон спілкування, безпосередньо впливають на мотивацію дитини до комунікації. Особливо вагомим є значення раннього включення дитини в комунікативні ситуації, побудовані з урахуванням її індивідуальних особливостей.

Також у межах роботи оцінено стан сформованості лексичної та граматичної складової мовлення у дітей з розладами аутистичного спектра.

Виявлено, що словниковий запас у таких дітей є значно обмеженим як у пасивному, так і в активному мовленні. Часто спостерігається асинхронія між розумінням слів і їх уживанням. Лексичні труднощі можуть виявлятися в недостатньому узагальненні понять, надмірному захопленні вузькими тематичними полями, стереотипному вживанні фраз. Водночас, за умови систематичної логопедичної роботи та створення сприятливого мовленнєвого середовища, відзначається позитивна динаміка в розширенні словника, засвоєнні синонімії, антонімії, тематичної лексики тощо.

В емпіричному дослідженні було підтверджено, що рівень мовленнєвого розвитку значною мірою залежить від рівня когнітивного розвитку, сенсорної організації та ступеня підтримки з боку дорослих, що відповідає сучасним підходам до інклюзивної освіти.

Доведено, що залучення батьків до корекційного процесу є критично важливим фактором, що підвищує ефективність педагогічного впливу. Особливе значення має формування єдиного комунікативного середовища, де дитина може закріплювати набуті навички у природних умовах.

Таким чином, результати дослідження підтверджують важливість комплексного, міждисциплінарного підходу до мовленнєвого розвитку дітей з РАС. Розроблені рекомендації можуть бути використані фахівцями-дефектологами, логопедами, психологами, педагогами інклюзивної освіти, що мають порушення аутистичного спектра.

У результаті дослідження було з'ясовано, що мовленнєві порушення у дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) можуть мати різноманітні прояви та значно варіюватися залежно від індивідуальних нейропсихологічних, когнітивних, емоційних та поведінкових характеристик кожної дитини. У одних дітей мовлення може бути повністю відсутнім або мати вигляд ехолалій, у інших — формально розвинене, але обмежене в комунікативній функції. Ці відмінності у структурі та функціях мовлення зумовлюють неможливість застосування єдиної уніфікованої програми для всіх дітей з РАС, натомість вимагають розробки індивідуалізованих маршрутів розвитку та корекції.

Визначено, що особливо важливими для розвитку мовлення дітей з РАС є позитивне підкріплення та завдання на розширення соціальної взаємодії, які допомагають дітям навчитися використовувати мову в різних соціальних контекстах. Підкріплення таких навичок через ігрові методи, імплементацію візуальних підказок і змішане навчання дають добрі результати в короткостроковій і середньостроковій перспективах.